

noten

- ¹ *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, nr. 308.
² Kaj van Vliet, Utrecht, Muiden en omgeving, in *Jaarboek Oud-Utrecht 1995*, pp. 5-52.
³ H.T.J.Miedema, De Bilt en de Hoolbilt in Utrecht, in *Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde te Leuven*, 11e jaargang, 1979, afl. 3-4.
⁴ Jan Kuys et al., *De Tielse kroniek*, 1983, p. 125.
⁵ *Oorkondenboek*, nr. 302.
⁶ P.H.Damsté, *Oostbroek en De Bilt c.s.*, 1978, p. 15.
⁷ J.W.H.Meijer, *Kleine Historie van De Bilt en Bilthoven*, 1995, pp. 12-23.
⁸ Dom.N.N.Huyghebaert, Les deux notices de Ludolf d'Affligem, in *Miscellanea historica in honorem Alberti de Meijer*, 1946, pp. 444-454.

- ⁹ *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, nr. 313.
¹⁰ Dr.M.P. van Buijtenen en Dr.A.K. de Meijer, *Herfsttij over Oostbroeks abdij*, 1990, pp. 7-24.
¹¹ o.m. P.H.Damsté, als boven.
¹² zie over Mathilde en Hendrik V o.m.: Kaj van Vliet, als boven; Nigel Blundell & Susan Blackhall, *De ondergang van het Britse koningshuis*, 1993, pp. 26-29; *Oosthoek Werk-encyclopedie*.
¹³ overgenomen uit: *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht*, nr. 302.
¹⁴ overgenomen uit: J.W.H.Meijer, als boven, p. 21.

Begraafplaatsen in De Bilt en Bilthoven (II)

de Werkgroep Inventarisatie Grafmonumenten, een bewerking van Lo Schneider

Het kerkhof rondom de DORPSKERK

Het zal U niet bevreemden dat wij onze lezers graag willen informeren over onderzoek van onze werkgroepen of van andere instanties waaraan door hen is meegewerkt. Het eerdere artikel over begraafplaatsen is daarvan een voorbeeld. Nu het vervolg. Het eerste rapport van de Werkgroep verscheen in mei 1994 en was geheel gewijd aan de Dorpskerk en het daaromheen gelegen kerkhof. In *De Biltse Grift* van juni 1994 (nr.7) heeft Jan van der Heijden een uitgebreid artikel geschreven over het beëindigen van begravingen op dit kerkhof. Interessant is ook wat de Werkgroep heeft geschreven over het kerkhof zelf, haar geschiedenis en de grafmonumenten. Daarom publiceren wij een aantal fragmenten uit het rapport.

Begraven op het kerkhof

Het kerkhof werd, evenals de Dorpskerk, in 1652 in gebruik genomen. Niet het hele terrein werd hiertoe gebruikt, maar uitsluitend de delen ten noorden en ten zuiden van de kerk, die aan de oostzijde van het grindpad liggen. Het kerkhof was in eerste instantie bestemd voor overleden lidmaten van de kerkelijke gemeente. Het is niet onmogelijk dat ook andere ingezetenen van de gemeente hier begraven werden. Waar katholieke ingezetenen hun doden voor 1818 begroeven is niet met zekerheid bekend. In dat jaar kwam de begraafplaats bij de statie buiten de

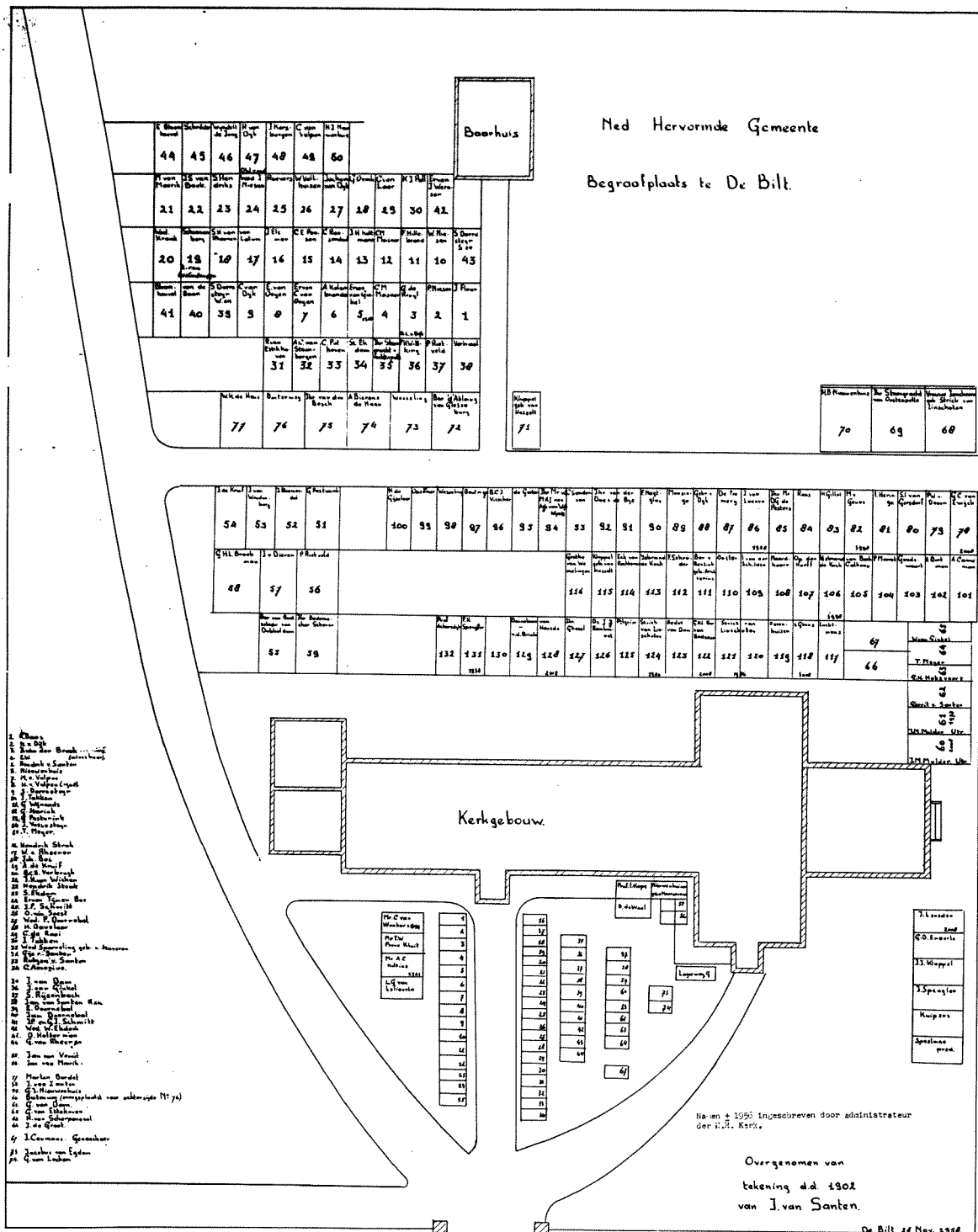
Wittevrouwenpoort van Utrecht gereed, waarvan ook de Biltse katholieken gebruik gingen maken. In 1894 werd de Michaëlkerk aan de Kerklaan gebouwd en konden de r.-k. ingezetenen hun doden op het daarachter gelegen kerkhof begraven.

Begraven Utrechtse stedelingen

In de tweede helft van de achttiende eeuw ontstonden onder meer in Utrecht ethische en hygiënische bezwaren tegen het begraven binnen de stadsmuren. Diverse predikanten, medici en andere intellectuelen lieten zich buiten de stad begraven, ook op het Biltse kerkhof. Op het kerkhof zijn nog diverse grafkelders aanwezig van Utrechtse geleerden, zowel uit de achttiende eeuw als uit het begin van de negentiende eeuw.

Vermindering van het aantal graven

Op het moment van sluiting van het kerkhof, 1 oktober 1900, bedroeg het aantal graven ca. 204 (zie kaart 1). Van deze graven waren er 133 gelegen aan de noordzijde en 71 aan de zuidzijde van de kerk. Er waren echter ook nog graven waarop geen aanduiding of zerk aanwezig was. In de loop der jaren is een groot aantal grafmonumenten verdwenen. Op een afgelegen hoekje bij de moestuin is een groot aantal stenen aangetroffen dat onmiskenbaar van het kerkhof afkomstig is.

Kaart 1. Plattegrond van het kerkhof naar de toestand van 1902.

Het gaat om ongeveer 85 grafstenen, voor het merendeel 'paaltjes' met een halfronde top. Een korte verkenning leerde dat veel van deze stenen voorzien waren van nummers en namen of initialen. Wanneer de stenen naar deze uithoek werden verplaatst is niet bekend. Of daarbij ook de graven zelf werden geruimd, is niet zeker. Uit oude foto's blijkt dat een aantal van deze stenen in de jaren vijftig nog op de

oorspronkelijke plaats stond. Incidenteel werden graven geruimd waarvan het onderhoud te wensen overliet en nabestaanden geen prijs meer stelden op het behoud ervan. In enkele gevallen werd een nieuw graf in gebruik genomen op de gemeentelijke begraafplaats aan de 1e Brandenburgerweg, zoals een familiegraf van Van Boetzelaer van Asperen en Dubbeldam.

Andere belangrijke wijzigingen

Op het noordelijk deel van het kerkhof stond vlakbij de noordwesthoek van het kerkschip een uit 1861 daterend grafhuisje van zo'n 2.50 meter hoog, opgebouwd uit en gedekt met hardstenen platen. De ingang aan de zuidzijde bestond uit twee openslaande 'deuren', eveneens van hardsteen. Het zwaar verwaarloosde grafhuisje werd in juni 1963 afgebroken. In 1965 werd door de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente een strook grond van ongeveer zeven meter breed (448 m²) langs de Burgemeester de Withstraat aan de gemeente verkocht ten behoeve van de aanleg van parkeerplaatsen. Op deze strook grond waren geen grafmonumenten meer aanwezig. Tijdens de werkzaamheden in 1966 werden wel skeletresten opgegraven. In samenhang met de aanleg van de parkeerstrook is in 1966 een oud baarhuisje afgebroken dat in de nabijheid van de Burgemeester de Withstraat stond.

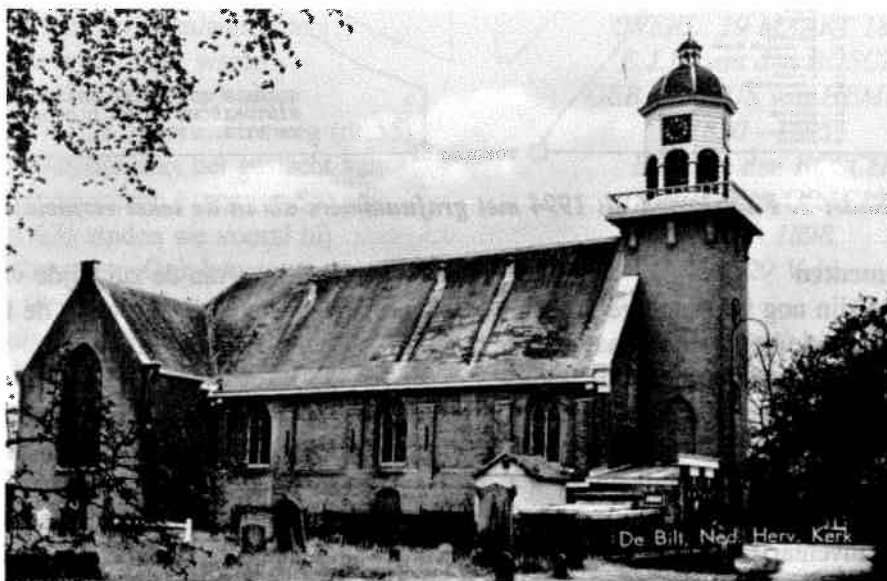
Huidige situatie en historische bebouwing

Het kerkhof wordt aan drie zijden afgesloten met een eenvoudig gietijzeren hekwerk. Van alle zijden is de begraafplaats goed zichtbaar. Hij is toegankelijk van de noord- en zuidzijde, maar het hek aan de Dorpsstraat (zuidzijde) is dikwijls afgesloten. Terzijde van die ingang staan twee geblokte, gepleisterde hekpijlers, elk bekroond met een stenen bol. Deze bollen dateren van ca. 1912. Voordien waren de pijlers bekroond met stenen vazen.

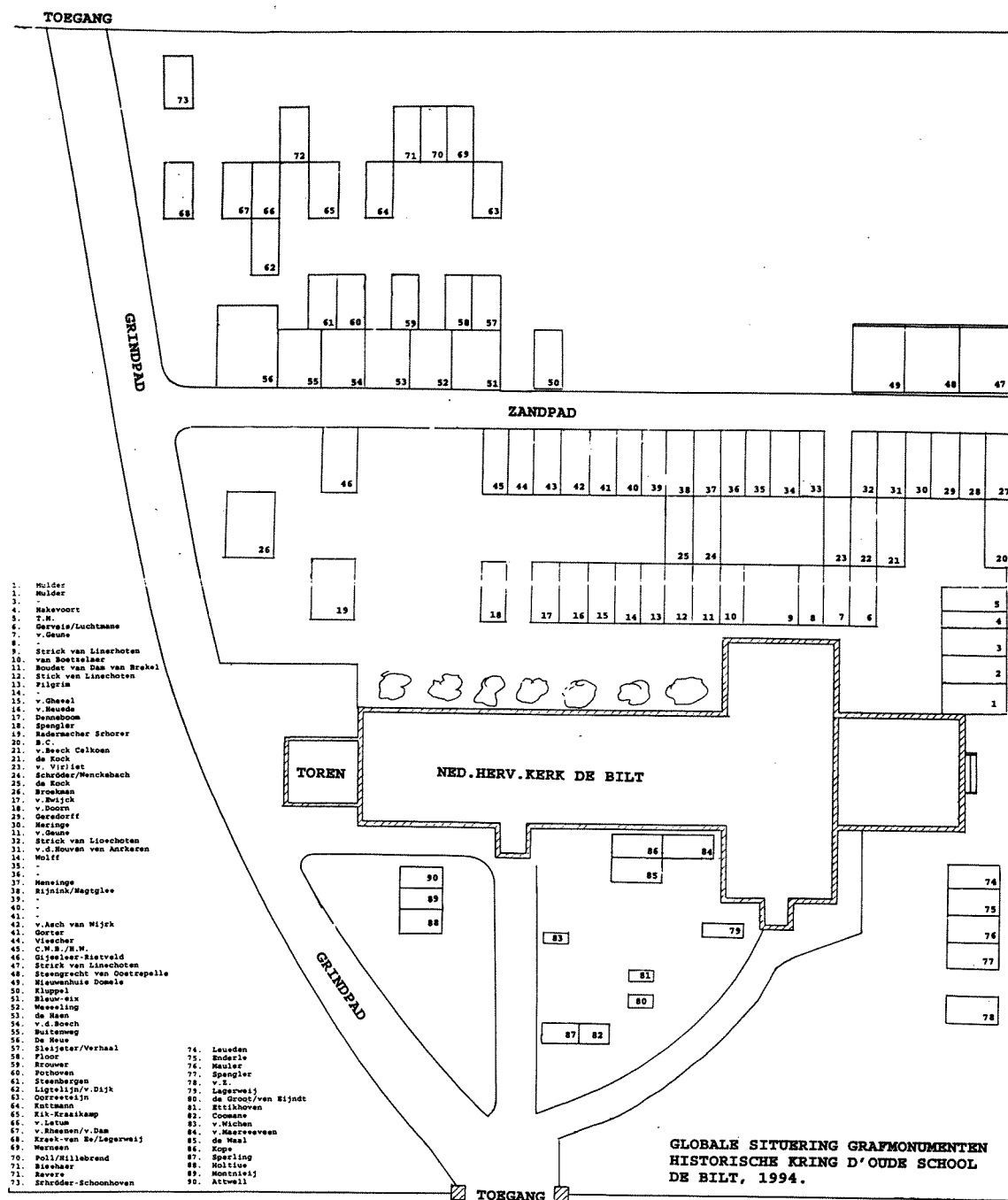
De kerk neemt op het terrein een centrale positie in. Het is een kruiskerk met aan de westzijde een klokkentoren. De kerk staat op de lijst van beschermde rijksmonumenten. Ten westen van de ingang bij de Burgemeester de Withstraat staat de voormalige kosterwoning annex school, een rijksmonument. Hierachter ligt de voormalige moestuin, ooit in gebruik bij de koster/schoolmeester. Aan de Dorpsstraat ten westen van het terrein staat de in 1893 gebouwde pastorie, nu als kantoor in gebruik. Dit pand staat op de gemeentelijke monumentenlijst. Tegen deze voormalige pastorie is een zg. catechiseerkamer gebouwd. Dit gebouw draagt nu de naam "Het Bakken" en doet dienst als jeugdhonk.

Beplanting

Op het kerkhof hebben vanouds vele bomen gestaan. Met name in de dertiger jaren van de negentiende eeuw is een groot aantal volwassen bomen gekapt, waaronder in 1831 41 iepen. In de noordoosthoek staan twee monumentale kastanjes van respectabele leeftijd. Nabij de ingang aan de Burgemeester de Withstraat stond tot voor kort een zeer grote beuk, die wegens ziekte op 17 februari 1992 werd gekapt. Men heeft een nieuw, jong exemplaar geplant. Veel grafstenen zijn gedeeltelijk bedekt met korstmossen in prachtige kleuren.

Dorpskerk met kerkhof van De Bilt voor de restauratie van 1952. De opname is van de noordzijde genomen en dateert van ca. 1950.

Kaart 2. Plattegrond uit 1994 met grafnummers als in de tekst vermeld.

De grafmonumenten

Op het kerkhof zijn nog 90 zichtbare graven aanwezig, nog niet de helft van het aantal uit 1902. 73 hiervan bevinden zich aan de noordzijde van de kerk en zeventien aan de zuidzijde. Iets meer dan de helft bestaat uit zandgraven. Een concentratie van grafkelders bevindt zich aan de noordzijde van de kerk, op de rijen tussen inventarisnummers 6 en 56 (zie kaart 2). Het aantal kelders aldaar bedraagt ongeveer 38. Niet in alle gevallen was het duidelijk of er sprake was van een zandgraf of

een grafkelder. Aan de zuidzijde van de kerk zijn nog zes kelders aanwezig, de nummers 84, 85, 86 en 88, 89 en 90.

Hoewel er een groot aantal baronnen, jonkheren, hoogleraren, burgemeesters en andere aanzienlijke personen begraven ligt, heeft het kerkhof een sober en eenvoudig karakter. Het grootste deel van de kelders is opgebouwd uit eenvoudig metselwerk, ter hoogte van het maaiveld gesloten met een grote liggende steen.

Het aantal tombes is gering, al is die van de familie De Heus (nr.56) van fors formaat. De grafstenen zijn nagenoeg allemaal van hardsteen. Een grafmonument als een gebroken zuiltje (nr.59) is door vormgeving en materiaalgebruik een opvallend element. Het is een symbool van een afgebroken leven.

Afgaande op de inscripties dateert het grootste deel der graven uit de negentiende eeuw.

Overlijdensjaartallen uit de achttiende eeuw werden gevonden bij de graven genummerd 30 (1797); 31 (1795); 32 (1796); 84 (1792); 85 (1786); 89 (1784) en 90 (1780).

Hierbij dient te worden opgemerkt, dat op diverse oude graven geen jaartallen staan vermeld.

Verder kan een grafkelder van oudere datum zijn dan de zerk aangeeft, omdat grafrechten nogal eens werden overgedragen aan nieuwe eigenaren.

Namen

De begraafplaats heeft duidelijk het karakter van een dorpskerkhof.

Tijdens een rondgang over het terrein komen we tal van namen tegen van mensen die eens een rol hebben gespeeld in het Biltse verleden. Jhr. Hendrik van den Bosch (nr.54) was van 1865-1867 burgemeester van De Bilt. Van de familie Van Ewijck (nr.27) waren diverse leden ambachtsheer van het gerecht. Joh. van Wichen (nr.83) was onder meer molenaar en Dirk de Waal (nr.85) combineerde zijn beroep van bakker en herbergier met de functie van schout. Gijsbertus Lagerweij (nr.79) komt uit een familie van timmerlieden/aannemers.

Schoolmeester tevens koster waren G.D.Enderlé (nr.75) en zijn opvolger J.Leusden (nr.74). De naam Buitenweg (nr.55) is in De Bilt verbonden met het geslacht van rijtuigmakers en de namen Floor (nr.58) en Dorresteyn (nr.63) vinden we vooral bij boeren en landbouwers. Ook bewoners van de buitenplaatsen werden op het kerkhof begraven, zoals G.H.L. baron van Boetzelaer, wonend op 't Klooster en later Houtringe (nr.10), de familie De Heus, eigenaars van De Sluishoef (nr.56), J.J.Kluppel, eigenaar van Vollenhoven (nr.50) en de familie Steengracht van Oostcapelle, wonend op Beerschoten (nr.48). Op het kerkhof zijn ook vele mensen van buiten de gemeente begraven, meest afkomstig uit Utrecht. Opvallend is het grote aantal hoogleraren, artsen en predikanten onder

hen. Utrechtse hoogleraren van wie het graf nog aanwezig is zijn Matthias van Geuns en zijn zoon Steven Jan van Geuns (nr.31), G.J.Mulder (nr.2), J.Heringa (nr.30), G.J.Wolff (nr.34), J.F. van Beeck Calkoen (nr.21), J.F.L.Schröder (nr.24) en W.Wenckebach (nr.24).

In de grafkelder aangegeven onder nr.42 is Utrechts oud-burgemeester H.M.A.J. van Asch van Wijck bijgezet.

Enkele grafschriften van graven aan de noordzijde van de kerk:

JOHANNES JACOB KLUPPEL
GEB: 25 MAART 1825 TE AMSTERDAM
OVERL. 28 mei 1889
OP DEN HUIZE VOLLENHOVEN
AAN DE BILDT
EN ECHTGENOOTE
VROUWE CATHARINA
SUZANNA ANNA
VAN HASSELT
GEB. 18 MAART 1843 TE AMSTERDAM.
OVERL. 5 FEBRUARI 1922 TE DE BILDT.

≤ *De heer Kluppel was vanaf 1848 eigenaar van het landgoed Vollenhoven. Graf nr. 50 ≥*

JHR H. van den BOSCH
GEB. (2) JANUARI 1812
OVERL. 19 MAART 1882
E.J.L. van den BOSCH
GEB. JUNIUS van HEMERT
1820 - 1895
E.J. van den BOSCH
GEB: STEENGRACHT
1852 - 1898
JER. 29 V.11

≤ *Jhr. Van den Bosch was in de jaren 1865-1867 burgemeester van de Gemeente De Bilt en eigenaar van het landgoed Jagtlust. Graf nr.54 ≥*

HIER RUST
CORNELIA BUITENWEG

GEB: NIELSEN
GEB: 18 DEC: 1817 TE BODEGRAVEN
OVERL: 6 OCT: 1885 TE DE BILT
EN

HARE ECHTGENOOT
DAVID BUITENWEG
GEB: 31 MAART 1811 TE OUDSHOORN
OVERL: 21 JULI 1894 TE DE BILT
EN

STEPHANUS BUITENWEG
GEB: 2 JUNI 1859 TE DE BILT
OVERL: 24 OCT: 1905 TE DE BILT

≤ *David Buitenweg was rijtuigmaker in De Bilt. Uit dit bedrijf is Garage Buitenweg B. V. voortgekomen. Graf nr. 55* ≥

Tot slot geven wij U nog een grafscript van een niet-ingezetene:

HIER RUST
HOOG GEACHT EN DIEP BETREURD
LOUISE DIGNA CATHARINA
BLAAUW-SIX
GEBOREN TE 's-GRAVELAND
8 OCTOBER 1862

OVERLEDEN TE ZEIST 18 MAART 1934.
DOOR HAAR SCHENKING VAN HET
LANDGOED GOOILUST TE 's-GRAVELAND
AAN DE VEREENIGING TOT BEHOUD
VAN NATUURMONUMENTEN DEED ZIJ
EEN GROOTSCH E DAAD VOOR HET
NEDERLANDSCHE VOLK.
DE VRIENDEN DER NATUUR HOUDEN
HAAR NAGEDACHTENIS MET GROOTE
DANKBAARHEID IN EERE.

≤ *staande steen van graf nr. 51* ≥

De geschiedenis van het landgoed "Het Klooster"

Tjitse Langerveld

Het landgoed, waarvan de villa "Het Klooster" nog een onderdeel is van het KNMI-complex, heeft een lange geschiedenis achter de rug. Dat het de naam "Het Klooster" voert is te verklaren uit het feit, dat het bekende Vrouwenklooster daar in de twaalfde eeuw gesticht is. Het landgoed heeft halverwege de zeventiende eeuw ook nog de naam "Koelenberg", "Coelenberch" of "Kolenberg" gekregen. Daarover meer in de volgende geschiedenis.

OOSTBROEK

In het begin van de twaalfde eeuw was de komst van abt Ludolf in het moerasland (broekland) de eerste aanzet voor een klooster. De abt werd vergezeld door zijn zuster die non was en zo ontstond een dubbelklooster. Om te kunnen overleven moest het moerasgebied in cultuur gebracht worden. De monniken groeven vaarten, sloten en greppels om de afwatering van het veen te bevorderen om op die manier bouw- en weiland tot hun beschikking te hebben. Door de grote animo van adellijke en welgestelde dames om in te treden in het nonnenklooster dreigde overbevolking.

De bisschop vond in samenspraak met de abt van Oostbroek dat het beter was dat de nonnen een eigen onderkomen kregen, ook al om roddelpraat over onzedigheid te voorkomen. Hiervoor werd een reeds door het klooster Oostbroek in cultuur gebracht stuk grond, "De Nieuwe Hof" genaamd, geschikt bevonden. Het nonnenklooster ging de geschiedenis in als Vrouwenklooster, het was gewijd aan de H.Maagd Maria. Het complex lag voor een groot gedeelte op het huidige KNMI-terrein, de Kloosterlaan en omgeving. Na ca 4 eeuwen is het klooster in 1585 tengevolge van de Reformatie gesloopt. Het argument om te slopen kwam van de Staten van Utrecht, die bang waren dat de Spanjaarden (80-jarige oorlog) zich in de gebouwen zouden verschansen om vandaaruit onverhoeds de stad Utrecht aan te vallen. Het is vrij zeker dat na de afbraak één van de kloostergebouwen is blijven staan, zij het misschien gehavend. Door de rentmeester die het kloostergoed beheerde werd in 1647 vijf morgen grond met dit gebouw in erfpacht uitgegeven aan A.C. Parmentier. Hij liet dit pand verbouwen tot een goed woonhuis.